

Section: Philosophy

DOI 10.70286/EOSS-19.10.2026.012.375-379

ТЕМПОРАЛЬНИЙ ВИМІР ТРАВМАТИЧНОГО СОЦІАЛЬНОГО ДОСВІДУ: МИНУЛЕ, ТЕПЕРІШНЄ І ОБРАЗ МАЙБУТНЬОГО

Нікон Наталія Олександрівна

к.соціол.н., доцент

Кафедра психології та соціальної роботи

Національний університет «Одеська політехніка», Україна

Анотація. Розглянуто темпоральний вимір травматичного соціального досвіду як взаємозв'язок минулого, теперішнього та образу майбутнього в процесах суспільного життя. На основі соціально-філософського аналізу концепцій колективної пам'яті, історичного часу та соціальної темпоральності обґрунтовано процесуальний характер травматичного соціального досвіду. Розкрито особливості актуалізації минулого в сучасних соціальних практиках, формування суспільних очікувань та взаємодії часових горизонтів за умов тривалих і незавершених суспільних потрясінь. Визначено значення темпоральної організації досвіду для осмислення суспільних трансформацій.

Ключові слова: травматичний соціальний досвід, темпоральність, соціальний час, колективна пам'ять, горизонт очікувань, образ майбутнього, суспільні трансформації.

Введення. Тривалі суспільні потрясіння змінюють характер соціального існування, способи осмислення минулого та уявлення про можливе майбутнє. Сформований за таких умов травматичний соціальний досвід зберігає значення у сучасних суспільних відносинах, нормативних орієнтаціях, колективних уявленнях і практиках взаємодії. Його часові характеристики пов'язані з актуалізацією попередніх подій, переосмисленням теперішнього та формуванням очікувань щодо подальшого суспільного розвитку. Особливого значення ці процеси набувають за умов незавершених потрясінь, коли пережиті події, актуальні обставини та очікувані зміни одночасно впливають на суспільне життя.

Соціально-філософське осмислення даного взаємозв'язку потребує звернення до темпоральності як характеристики соціального досвіду, що відображає взаємне структурування минулого, теперішнього та майбутнього. Такий підхід дозволяє розкрити часову організацію травматичного соціального досвіду та його значення для відтворення й трансформації соціальної реальності.

Мета та задачі дослідження. Мета дослідження полягає у соціально-філософському осмисленні темпорального виміру травматичного соціального досвіду через взаємозв'язок минулого, теперішнього та образу майбутнього.

Для досягнення мети передбачено розмежувати хронологічний час події та соціальний час досвіду; розкрити роль колективної пам'яті в актуалізації травматичного минулого; визначити особливості взаємодії простору досвіду та горизонту очікувань; з'ясувати характер темпоральних зв'язків за умов тривалих і незавершених суспільних потрясінь.

Результати дослідження і їх обговорення. Темпоральність травматичного соціального досвіду характеризує спосіб взаємозв'язку часових горизонтів у процесах суспільного життя. Її осмислення передбачає розмежування хронологічного часу події та соціального часу досвіду. Хронологічний час відображає послідовність, тривалість і часові межі події, тоді як соціальний час пов'язаний зі способами їх суспільного переживання, інтерпретації та включення в актуальні відносини і практики. Завершена в хронологічному сенсі подія може зберігати суспільну значущість через сформовані нормативні орієнтації, колективні уявлення та способи взаємодії. Відповідно, час соціального досвіду визначається характером присутності пережитого в актуальному суспільному житті.

Теоретичне обґрунтування такого підходу пов'язане з концепцією колективної пам'яті М. Гальбвакса, відповідно до якої реконструкція минулого здійснюється в межах актуальних соціальних рамок [1]. Колективна пам'ять забезпечує співвіднесення попередніх подій із сучасними умовами існування соціальних груп, надаючи минулому значення відповідно до актуальних суспільних орієнтирів. У структурі травматичного соціального досвіду це виявляється через переосмислення пережитих потрясінь, зміну їх колективних інтерпретацій та включення сформованих уявлень у сучасні практики взаємодії. Минуле набуває соціальної присутності завдяки способам його актуалізації у теперішньому.

Культурні механізми збереження та актуалізації минулого розкриваються у концепції культурної пам'яті Я. Ассмана, який пов'язував її функціонування із символічними формами, текстами, ритуалами та іншими засобами культурного відтворення [2]. Через такі форми суспільство закріплює значущі події, підтримує їхню присутність у колективних уявленнях і передає відповідні інтерпретації між поколіннями. Травматичне минуле завдяки цьому може зберігати актуальність упродовж тривалого часу, впливаючи на способи колективного самоусвідомлення, нормативні оцінки та межі соціальної належності. Водночас культурна пам'ять становить один із механізмів темпорального відтворення травматичного соціального досвіду, зміст якого охоплює також актуальні суспільні відносини, практики та очікування.

Особливе місце в темпоральній структурі досвіду посідає теперішнє, у межах якого відбувається співвіднесення пережитого з актуальними умовами соціального життя. Сучасні суспільні обставини впливають на відбір,

оцінювання та інтерпретацію попередніх подій, тоді як сформований досвід визначає частину способів сприйняття й осмислення актуальної соціальної реальності. Така взаємозалежність особливо виразно виявляється за умов повторюваних потрясінь, коли нові події співвідносяться з досвідом попередніх криз, конфліктів і суспільних втрат. Унаслідок цього різні часові періоди досвіду можуть одночасно актуалізуватися у соціальних відносинах, формуючи складну структуру суспільного теперішнього.

Зв'язок минулого й теперішнього набуває додаткового значення у співвідношенні з майбутнім. Теоретичні підстави такого розуміння представлені у концепції історичного часу Р. Козеллека, який розглядав «простір досвіду» та «горизонт очікування» як взаємопов'язані категорії історичного пізнання [3]. Простір досвіду охоплює засвоєне минуле, що зберігає значення для сучасності, тоді як горизонт очікування пов'язаний із можливими сценаріями подальшого розвитку, які впливають на актуальні рішення та орієнтації. Їх співвідношення дозволяє осмислити історичне теперішнє як простір взаємодії накопиченого досвіду та спрямованості суспільства до майбутнього.

У контексті травматичного соціального досвіду це співвідношення набуває особливого змісту, оскільки пережиті потрясіння впливають на уявлення про можливість, передбачуваність і бажаність подальших суспільних змін. Сформований досвід бере участь у визначенні сценаріїв майбутнього, які сприймаються як реалістичні, загрозливі або бажані. За умов тривалої нестабільності горизонт очікувань може звужуватися через посилення орієнтації на безпеку, уникнення повторення небезпеки та збереження доступних форм соціального існування. Поряд із цим переосмислення пережитого здатне сприяти формуванню нових суспільних орієнтирів, пов'язаних із відновленням, інституційними перетвореннями, розвитком солідарності та пошуком альтернативних моделей суспільного розвитку.

Образ майбутнього у такому розумінні виступає соціально сформованою сукупністю уявлень про можливі й бажані стани суспільства, що впливають на актуальні способи взаємодії та колективної діяльності. Його зміст визначається співвідношенням накопиченого досвіду, сучасних умов і суспільних очікувань. Уявлення про подальший розвиток можуть позначатися на готовності до довгострокового планування, участі в колективних діях, підтримці інституційних змін та виборі стратегій соціальної взаємодії. Відтак майбутнє набуває значення складової актуальної соціальної реальності через очікування та практики, спрямовані на його можливе здійснення.

Взаємозв'язок часових горизонтів ускладнюється в умовах незавершених суспільних потрясінь. Тривалі кризові процеси супроводжуються одночасним формуванням нового досвіду, актуалізацією попередніх подій і переосмисленням можливих сценаріїв майбутнього. Частина пережитого вже включена у колективну пам'ять та усталені соціальні практики, тоді як актуальні обставини продовжують змінювати нормативні орієнтації, суспільні очікування та способи взаємодії. За таких умов темпоральна організація досвіду характеризується

нашаруванням часових горизонтів, у межах якого попередні й актуальні потрясіння взаємно впливають на способи осмислення суспільної реальності.

Додаткові можливості для розуміння цієї складності відкриває концепція соціального прискорення Г. Розі, у якій досліджується взаємозв'язок темпів суспільних змін, соціальних практик та часових структур модерного суспільства [5]. У застосуванні до травматичного соціального досвіду такий підхід дозволяє звернути увагу на можливу неузгодженість між інтенсивністю суспільних змін і темпами їх соціального осмислення та інституційного засвоєння. За умов тривалих потрясінь окремі сфери суспільного життя можуть змінюватися з різною швидкістю, що позначається на характері колективних очікувань, стійкості нормативних орієнтирів і способах планування майбутнього. Темпоральна асинхронність у цьому випадку виявляється у співіснуванні різних ритмів суспільної динаміки та відтворення соціального досвіду.

Важливим аспектом темпоральності є також характер переосмислення минулого в процесі формування суспільних очікувань. У філософській герменевтиці П. Рікера пам'ять та історичне осмислення пов'язані з проблемами репрезентації минулого, інтерпретації пережитого та його значення для людського й суспільного існування [6]. У контексті травматичного соціального досвіду це дозволяє розглядати осмислення попередніх потрясінь як процес, у якому суспільство співвідносить пережите з актуальними ціннісними орієнтирами та уявленнями про майбутнє. Зміна інтерпретацій минулого здатна впливати на колективне самоусвідомлення, оцінювання теперішнього та визначення бажаних напрямів суспільного розвитку.

Поєднання зазначених підходів дозволяє виокремити три взаємопов'язані складові темпорального виміру травматичного соціального досвіду. Минуле представлене пережитими суспільними потрясіннями та сформованими у зв'язку з ними колективними уявленнями, орієнтаціями і практиками. Теперішнє становить простір актуалізації, переосмислення та соціального відтворення досвіду, у якому попередні події набувають значення для сучасних суспільних відносин. Майбутнє постає горизонтом очікувань, можливостей і загроз, що формується через співвіднесення накопиченого досвіду з актуальними умовами соціального життя. Взаємодія цих складових визначає часову організацію досвіду та його значення для суспільної динаміки.

Темпоральний вимір травматичного соціального досвіду, таким чином, характеризує процес взаємного структурування минулого, теперішнього та майбутнього у соціальній реальності. Актуальні суспільні умови впливають на способи інтерпретації попередніх подій, сформований досвід бере участь в осмисленні сучасності, а образ майбутнього визначає частину суспільних орієнтацій і практик. За умов тривалих потрясінь цей взаємозв'язок набуває особливої складності через одночасність формування нового досвіду, переосмислення пережитого та конструювання очікуваних станів суспільства. Відповідно, темпоральність виступає важливою характеристикою

процесуального існування травматичного соціального досвіду та його включення в суспільні трансформації.

Висновки. Соціально-філософський аналіз засвідчує, що темпоральний вимір травматичного соціального досвіду визначається взаємозв'язком минулого, теперішнього та образу майбутнього, які співіснують і взаємно структуруються у процесах суспільного життя. Минуле актуалізується через колективну пам'ять, культурні інтерпретації та сформовані соціальні практики; теперішнє забезпечує переосмислення й відтворення досвіду відповідно до актуальних суспільних умов; образ майбутнього формує горизонт очікувань, який впливає на сучасні орієнтації та колективні дії.

За умов тривалих і незавершених суспільних потрясінь темпоральна організація досвіду характеризується нашаруванням часових горизонтів, нерівномірністю суспільних процесів та зміною співвідношення між накопиченим досвідом і очікуваним майбутнім. Темпоральність травматичного соціального досвіду відображає процесуальний характер його існування та дозволяє розкрити роль часових орієнтацій у відтворенні й трансформації соціальної реальності.

Список використаних джерел

1. Halbwachs M. On Collective Memory. Chicago : University of Chicago Press, 1992. 244 p. URL: https://books.google.com.ua/books/about/On_Collective_Memory.html?id=GPhGukFWC84C&redir_esc=y (дата звернення: 18.10.2026)
2. Assmann J. Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination. Cambridge : Cambridge University Press, 2011. URL: https://assets.cambridge.org/97805211/88029/frontmatter/9780521188029_frontmatter.pdf (дата звернення: 18.10.2026)
3. Koselleck R. Futures Past: On the Semantics of Historical Time. New York : Columbia University Press, 2004. URL: <https://cup.columbia.edu/book/futures-past/9780231502047/> (дата звернення: 18.10.2026)
4. Alexander J. C. Toward a Theory of Cultural Trauma. Cultural Trauma and Collective Identity / J. C. Alexander, R. Eyerman, B. Giesen, N. J. Smelser, P. Sztompka. Berkeley ; Los Angeles ; London : University of California Press, 2004. P. 1-30. URL: <https://www.jstor.org/stable/10.1525/j.ctt1pp9nb> (дата звернення: 18.10.2026)
5. Rosa H. Social Acceleration: A New Theory of Modernity. New York : Columbia University Press, 2013. 512 p. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Social_Acceleration.html?hl=ru&id=6IlGGzjEfroC&redir_esc=y (дата звернення: 18.10.2026)
6. Ricoeur P. Memory, History, Forgetting. Chicago : University of Chicago Press, 2004. 642 p. URL: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/738780/mod_resource/content/2/Ricoeur%20-%20Memory%2C%20History%2C%20Forgetting.pdf (дата звернення: 18.10.2026)